

הרב יוסף שפירא

מנהל ת"ת חכמת שלמה חסידי, מר"ץ קהילות בלאזוב ירושלים ת"ו
בעמ"ח היות דאכ"ו ומ"ל שפירא דישראל

אי שייך לגדל "שרימפס" ושאר שרצי המים באופן היתר.

אוצר החכמה

אכול דלית ליה לא תיכול, הא בכלים
- אף על גב דלית ליה אכול. ועי"ש
עוד כל מהלך הגמ' איך הדבר נלמד
או מריבוי ומיעוט וריבוי או מכלל
ופרט וכלל שהצורך לסינים להתיר אינו
אלא בימים ובנחלים וממילא בבוש"מ
אין צורך אלא הכל מותר מפני שאין
סבה לאסור.

והמתבאר מסוגיא זו, כי רק הבריות
שבימים ונחלים חייבים
בסימני טהרה כדי להתירם לאכילה, אבל
הבריות הגדלין במים שבבורות שיחין
ומערות שאינם נובעים, וכן אותן הגדלין
בכלים אין צריך בהן סימני הטהרה
שנפרשו בכתוב אצל דגים, והם טהורים
כמות שהן, בלי סנפיר וקשקשת. וכך
מסיק בגמרא: לפיכך אדם שוחה ושוחה
ואינו חושש.

ובהמשך הגמרא שם (סו ע"ב) ישנן כמה
איבעיות שנשארו כולן בתיקו,
ובתוכן איבעיא להו 'פירשה ומתה מהו',
כלומר איך הדין בתולעת שגדלה בפרי
שאינו מחובר לקרקע שבכדי שיהיה נחשב
לשרץ השורץ על הארץ הוא חייב לשרוץ
היינו לזחול על הארץ והשאלה הוא האם
מספיק שהוא על הקרקע ללא אפשרות
לשרוץ כלל היינו כשהוא הגיע מת או זה

א. היתר אכילת דגים שבכלים שאין להם
סימני טהרה

גרסינן בברייתא במסכת חולין (סו ע"ב):
ת"ר ממשמע שנאמר אכול את
שיש לו [סנפיר וקשקשת], שומע אני
אל תאכל את שאין לו, וממשמע שנאמר
אל תאכל את שאין לו, שומע אני אכול
את שיש לו, ולמה שנאן, לעבור עליו
בעשה ולא תעשה. 'תאכלו מכל אשר
במים' (ויקרא יא, ט) מה תלמוד לומר,
שיכול הואיל והתיר [שרץ המים בלא
סימני טהרה, רש"י] במפורש והתיר
בסתם, מה כשהתיר במפורש לא התיר
אלא בכלים [לא התיר בלא סנפיר
וקשקשת אלא שקצים הגדלים במים
שבכלים, כגון תולעים שבהן], אף
כשהתיר בסתם לא התיר אלא בכלים,
מנין לרבות בורות שיחין ומערות
ששוחה ושוחה מהן ואינו נמנע [לשתות
עם התולעים שבהם], ת"ל 'תאכלו מכל
אשר במים' [אפילו בלא סימנין, וכגון
בשאר מימות שאינן ימים ונחלים וכו',
דבימים ונחלים בעי סימנין, רש"י].

וראה בהמשך הגמ' דנו, היכן מצינו
שהתירה התורה במים שבכלים,
דכתיב 'את זה תאכלו מכל אשר במים'
וגו', בימים ובנחלים הוא דכי אית ליה

*. שאלה זו נשלחה לכבוד הרבנים הגאונים ראשי וועדי הכשרות שליט"א, בשאלה הנוגע
למעשה, ובבקשה לשום עיני עיונם על הענין ולראות אם נכונים הדברים או לא, ואם אפשר לתת
הכשר על ייצור כזה.

מתוך המים יכול להחמיר את דינו, ולהפוך אותו מדבר מותר לשרץ הארץ שאסור, שכן יש לו חיים אחרים מחוץ למים. אולם בבריה שאין לה בעצם שום יכולת לחיות חוץ מן המים או הפרי, אינו נכלל באיבעיית הגמ' כל עיקר, שכן הוא נחשב לשרץ המים אפילו לאחר שפירש ממקום גידולו, כי מקור חייו אינו אלא במים ולא על הארץ כלל, ואיך ייתכן שיחול עליו שם שרץ "הארץ" וכי שרץ הארץ שנפל לבריחה ומת נהיה שרץ המים מפני שלפני מותו הוא ניסה להציל את חייו באופן ששט במים קצת הוא ראוי שיחול עליו שם שרץ ה"מים" לכאורה הדבר אינו מסתבר כלל וע"כ אם הוציאו שרץ המים מהמים ושמו אותו על הארץ מעט והחזירו אותו למקום גידולו דהיינו המים, הרי הוא כשר כמקדם ללא שום ספק.

ויש להביא הוכחה לכך מן הגמרא במכות (טז ע"ב) דמייתי התם דינו של 'ביניתא דבי כרבא' שהוא מהדברים שלוקים עליו משום שהוא 'שרץ השורץ על הארץ', ועיי"ש כמה פירושים בראשונים במאי עסקינן, דרש"י פירש שהוא תולעת הנמצאת בכרוב ונקראת צייל"א, אבל התוס' ועוד מהראשונים הביאו פירוש ר"ת "שהוא כמו דג קטן הנמצא במחרישה, וקמ"ל דאע"ג דבנמצא במים היה מותר לפי שיש לו קשקשים, אפ"ה לוקה, שהרי עכשיו הרי הוא שורץ על הארץ, אע"ג דאי הוה במים היה טהור".

לא מספיק אלא הוא חייב להיות עכ"פ ראוי לשרוץ היינו חי ואז אפשר שיחול עליו שם "שורץ על הארץ והדרך השנייה להסביר הוא שפשוט שדבר מת שכלל אינו ראוי לזחול לא יחול עליו שם שורץ על הארץ רק השאלה הוא האם צריכים זחילה ושריצה בפועל או מספיק שיהיה ראוי לכך. אמנם יש מן הראשונים שגרסו באיבעיא זו 'פירשה מתה מהו' [במקום 'ומתה' גרסו 'מתה']. וכוונת מחלוקת הגירסאות נוגעת למעשה כמובן, דלפי הגורסים 'ומתה' נמצא שעיקר האיבעיא הוא כשפירשה התולעת חיה ואח"כ מתה, אבל אם פירשה כשהיא כבר מתה אזי מותר בוודאי, אולם לאידך ראשונים שגרסו 'מתה', הרי זה גופא קמיבעיא לן, האם בתולעת שפירשה מתה יש היתר לאוכלה או לא, ועל זה הוא דקיימין בתיקו, וא"כ אין היתר לאכול תולעת זו שמתה כבר קודם שפירשה (עין עוד להלן אות ז).

והנה נראה פשוט, דכל עיקר בעיית הגמ' היינו דוקא בהני תולעים שיש להן יכולת לחיות ולשרוץ על הארץ בפועל, ובנוגע לשרצי המים שצריכים להתהפך בפרישתם מן המים לשרץ השורץ על הארץ היינו רק שרצים שיכולים לחיות כשהן רוחשין על הארץ מחוץ למים, ובוזה הוא דמספקינן איך הדין ב'פירשה מתה' או ב'פירשה ואח"כ מתה', כי עצם הפרישה ממקום החיים כמו מתוך הפרי או לענינו

א. ישנם כמה סוגי דגים כאלו, מהם יש אשר להם סימני טהרה ואשר אין להם. יש שיכולים לנשום אויר ממש, והם נקראים Lung Fish, ויש שיכולים לנשום רק אויר לח. יש שיכולים לחיות חודשים חוץ למים ויש שיכולים לחיות רק ארבעה ימים כך. יש שיכולים לנווט על הקרקע וללכת ע"י סנפיריהם למצוא מקור מים חדש, כאשר המים או המחיה כלו במקור הראשון, והם נקראים Snake Head Fish. יש מהם דגים שגדולים יותר ממטר ויש אפילו עד שש מטר, ולחילופין יש קטנים מאוד, וכל דברי הראשונים אמת.

סימני טהרה ילקו עליהם משום שרץ הארץ. חלילה לומר כן.

אלא המוכרח מכאן שכל שאלת הגמ' בענין פירשה לקרקע, האם יכולה להיחשב כשרץ הארץ כשפירשה מתה או חיה, היינו דוקא כשהוא סוג בריה שאכן יכול לחיות על הקרקע, אבל באלו הדגים והשרצים שכל חיותם במים, ואילו על הארץ אינם חיים כלל, ורק מתפרפרים מפני שהם גוססים ומתים תיכף ומיד, זה אינו נקרא בשום אופן בכלל 'שרץ הארץ', כמו שבהמה הטובעת במים אין להעלות על הדעת שיהא נקרא 'שרץ המים' מפני שעדיין חי פרק זמן מסוים עד שטובע ומת לגמרי. והוא דבר פשוט.

וראה בלשון הריטב"א מכות שם שכתב: אין לנו בזה אלא מה שפירש ר"ת ז"ל שעליו הסכימו בתוספות ורבינו הרמב"ן ז"ל ורבותי הרא"ה ז"ל והרשב"א ז"ל, ד'בניית דבי כרבא' הוא דג שיש לו סימני טהרה, ועיקר תולדתו מן המים, אבל הוא חיה וגדל במקום החדש בלחות תלם המחרשה, וקמ"ל דלאו משרץ המים הוא נדון, כדי שנתרינו בסימני טהרה, אלא מכלל רמש האדמה, ומלקין עליו כמו על רמש האדמה. עכ"ד. הרי שכתב דהיינו כשהוא 'חיה וגדל במקום החדש בלחות תלם המחרשה', ומשמע להדיא שצריך להיות חיים של ממש, כדי שתשתנה הגדרתו מדג שבים לשרץ הארץ, כמשנ"ת.²

ושיטה זו בביאור הגמ' הזכירו כמה ראשונים, כך שמבואר מכאן חומרא גדולה, אשר דג כזה - שיש לו סימני טהרה כשרים - חוזר ונחשב כשרץ הארץ, בזמן שהוא רוחש על הארץ, עיין חי' הרמב"ן שם שנקט כן, וכתב דמכיון שפעמים שהוא רומש על הארץ הוא לוקה משום רמש האדמה (ואם אין לו סימני טהרה של דג ילקה גם משום דג טמא).

ומעתה לפי דעת ר"ת ודעימיה, אטו נאמר שכל סוגי הדגים שהוציאו אותם מן המים, ופרפרו זמן מסוים מחוץ למים, ואח"כ החזירו אותם שוב למים, וכי גאסור אותם השתא משום 'שרץ הארץ', כיון שהיו פרק זמן על הארץ. והלא הוא דבר שאין רשאים לאומרו, כי מעשים בכל יום שאנו אוכלים דגים שמובאים ממקור חיותם בבריכות של מים, לחנויות העיר שיש בהן ג"כ בריכות, אולם על הדרך היו הדגים הללו (כגון דגי קרפיון ודומיהם) זמן רב מחוץ למים כשהם מפרפרים בקושי בסלים וקופסאות ענקיים, ורק אח"כ מוציאים אותם מן הסלים והקופסאות ומחזירים אותם למים, האם נימא דלפי דעת ר"ת יהא אסור לאוכלם. כנגד הנהוג בישראל מדורות ראשונים. וכן גם נצטרך לדון בכל דג שמוציאים אותו חי מן הים או הנחל, ומניחים אותו על השולחן והורגים אותו, אחר שהיה זמן מסוים מפרפר על הארץ מחוץ למים, האם נאמר דאע"פ שיש להם

ב. והנה יש שפירשו בכוונת הרמב"ן והריטב"א, שגם כאשר הדגים הם במים הרי הם כבר אסורים, מחמת עצם הדבר שהם יכולים לחיות גם על היבשה. אלא שלפי זה אין לנו ראייה משיטת ר"ת לנדון דידן, שהרי כל דג שיכול לחיות על הקרקע הרי הוא אסור גם בתוך המים, והדגים שאינם יכולים לחיות בחוץ, מותרים עד שפירשו, אבל אולי האיסור של 'פירש' הוא איסור בפני עצמו, אשר חוזר לאיסורו מחמת עצם הפירשה. אולם ההוכחה שבסברא עומדת במקומה, אשר כן מוכח

ומזה הטעם צ"ל דהוא הדין י"ל האי סברא לאידך גיסא, לגבי בריות הגדלים בכלים, שמבואר בסוגית חולין שהובא לעיל, דאפי' אין להן סימני טהרה הותרו הגדלים במים שבכלים, ולא בימים ובנחלים. והנה גם שם אין לומר שההיתר נאמר דוקא בעודם במים, אלא אפילו אם הוציאו אותם לכמה רגעים מן המים, ועודם בחיים, ושוב החזירו אותם למים שבכלים, הרי הם עדיין בהיתרם. וכן אם הוציאו אותם כדי שימותו ויכלו לאוכלם, נשארו מותרים. כי אין לדון בזה דין 'פירשה' שישנה דינה ויחול עליהם שם ואיסור "שרץ הארץ", דכל זה כפי המוכרח לעיל, היינו דוקא בתולעים ושאר סוגי בריות שיש להם חיות של ממש מחוץ למים.

ובזה יצא לנו היתר מורוות, שאפשר לגדל שרצי הים בכלים, או בבורות שיחין ומערות ולהוציאם אפילו בעודם חיים, ולמכור אותם ככשרים ומהודרים. כי זהו מה שהתירו לנו חז"ל מפורש בגמ' חולין, שאין בהם דין דגים שבים, ואינם צריכים סימני טהרה כלל, ובאם אין להם שייכות של חיים כשהם מחוץ למים, לא הופקע מהם ההיתר שהרי לא חל עליהם שום שם איסור.

אמנם להלן נבוא לחזק את הדין עוד, ונדרון בשקלא וטריא לפרוך כמה דברים שהיה אולי אפשר לפקפק בהיתר, ואדרבה יתלבנו דברינו כי הדגים הללו יכולים לעלות בשופי על שולחן ישראל, ויאכלו וישבעו ויעלו אותם לתיקונם.

ב. האם ההיתר הוא גם בדגים או רק בשרצים

הנה יש רוצים לדון דאפשר שכל ההיתר המפורש בגמ' לאכול הבריות הגדלות במים שבכלים אף שאין להן סימני טהרה, היינו דוקא בשרצים - 'שרצי הים', אבל בדגים של ממש או שאר בריות בעלי חיים שבמים, אינם בכלל ההיתר הזה.

ורוצים לדייק כן מלשונות רש"י והרמב"ם, שלא הזכירו בדבריהם דגים כי אם שרצים. שכן הוא לשון רש"י חולין שם (סו ע"ב ד"ה הואיל והתיר) 'הואיל והתיר שרץ המים בלא סימני טהרה' וכו', וכן להלן (כד"ה מה כשהתיר) 'לא התיר בלא סנפיר וקשקשת אלא שקצים הגדלים במים שבכלים' וכו'. וכעין זה הוא לשון הרמב"ם (פ"ב מהלי מאכלות אסורות הי"ח) - 'שרץ המים הנברא בבורות ובשיחין ובמערות, הואיל ואינו

ממעשים שבכל יום, מהדגים המובאים בבית ובחנות, וכדלהלן. אמנם אח"כ מצאתי ברמב"ן שפירוש בדברי בהשגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש ט בא"ד של אות א' וז"ל: ובזה הפירוש טעיות הרבה. הא' שאמר כי הפוטיתא עוף ושרץ העוף ושרץ הארץ ושרץ המים. ואינה אלא שרץ המים אין לה גידול בארץ כלל, כמו שהזכירו בשלישי שלערובין (כו ב, כח א) ומי אמר אביי דגים גידולי קרקע נינהו והא אמר אביי אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש ואם איתא פוטיתא נמי לילקי משום שרץ השורץ על הארץ. הרי נתבאר לך ממאמרם שזה המין הנקרא להם פוטיתא אינינו גדל בקרקע אבל הוא מן הדגים שאינם גידולי קרקע כלל ולא יהיו בכלל שרץ השורץ על הארץ. עכ"ל והאי לך שדבר שאינו יכול לחיות על הקרקע אינו יכול להיות נמנה בין שרצי הארץ לפי הבנת הרמב"ן ובכן אין מקום לספיקות בהוצאת שרימפס וכדומה מן המים שע"י זה יהיו נחשבין כשרצי הארץ שזה אינו ופשוט.

מים גובעין והרי הן עצורים, הרי הן כמים שבכלים ומותר וכו'.

ולפי זה שמא כל ההיתר הוא רק לענין שרצי הים דוקא, כך שיש לחלק בין דגים ושרצים, ולכן נקטו בגמ' עיקר הדין לגבי שחיית המים, כלשון הגמ' שם 'שוחה ושוחה מהם ואינו נמנע', וכן הוא לשון הרמב"ם שם 'ושוחה ושוחה ואינו נמנע, ואע"פ שכולע בשעת שחייה מאותן השרצים הדקים'. אבל בגוונא אחריתא, שהן בריות גדולים, שמוציאים אותם מן המים לכתחילה בכדי לאוכלן, זה לא שרי.

אולם הדיוק הזה קשה להולמו, שהרי גם במקראות הקודש שבחזרה, הדגים נקראים 'שרץ המים' ולא נזכרו כלל דגים דייקא, וכדכתיב בפ' שמיני (ויקרא יא, ט-י): "את זה תאכלו מכל אשר במים, כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו, וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים, מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים, שקץ הם לכם". ועיין ברמב"ן עה"ת שם וז"ל, אמר ר"א כי 'שרץ' הקטנים שיבראו מן המים ונפש חיה מזכר ונקבה. ולפי דעתי, כי שרץ המים כלל לדגים השטים במים, כי כל לשון שריצה תנועה, ומכל נפש החיה הם חיות שבים, שיש בהם רגלים והולכות עליהם כחיות השדה. והנה לכולם דין אחד וכו', עכ"ל הרמב"ן. הרי כי הלשון שרץ המים הכוונה אכן לכל דגי הים שנמצאים במים.

ומה שנקט רש"י בגמ' חולין הנ"ל לשון 'שרץ', הוא לפי שיטתו שפי' בחומש (בראשית א, כ) עה"פ ישרצו המים שרץ נפש חיה - כל דבר חי שאינו גבוה

מן הארץ קרוי שרץ, בעוף כגון זכובים, בשקצים כגון גמלים וחיפושים ותולעים, ובבריות כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכל הדגים, עכ"ל. הרי דגם דגים נקראו בלשון המקרא 'שרץ'. ואין כאן חילוק דין בין זה לזה. אלא דכנראה רש"י בגמ' נקט כן לפי שיטתו דהסוגיא מיירי בשוחה ושוחה ואינו נמנע, והוא בדרך כלל בבריות קטנות. אבל להלכה אין נפק"מ.

וכן איתא להדיא ברבינו ירוחם (נתיב טו, ח"ה אות כו) שכתב בזה"ל: מה שכתבתי שצריך בדגים סימני טהרה, דוקא בדגים הנמצאים במים הנובעים, כגון בימים ובנחלים וכיוצא בהן, אבל הנמצאים במים הנקווין במקום אחד, כגון כלי בורות שיחין ומערות שאינם נובעים, כגון תולעים הנמצאות שם, אין צריך סימני טהרה. עכ"ל. הרי דנקט להדיא עכ"פ בתחילת דבריו דין זה לגבי דגים.

ואמנם מלשון הרמב"ם (שם) והשו"ע (יר"ד סימן פד) שנקטו הך הלכתא בענין 'שרצים', בעוד שבהלכות סימני טהרה בדגים (שם הלכה ד', ובטוש"ע שם סימן פג) נקטו 'דגים' טהורים וטמאים, ובהך הלכתא דהיתר אכילה של הגדלים במים שבכלים שאינם נובעים, נקטו הדין לגבי 'שרצים', מדויק יותר שאכן יש חילוק בין דגים לשרצים.

וכן מדויק ממש"כ הרמב"ם (שם הלכה יב) וז"ל, אי זהו שרץ המים אלו הבריות הקטנות כמו התולעים והעלוקה שבמים. והבריות הגדולות ביותר, שהן חיות הים. כללו של דבר, כל שאינו בצורת הדגים, לא דג טמא ולא דג טהור, כגון כלב המים

ג. ועיין במפרשי רש"י בקי בבראשית ובין בויקרא שלמדו כן בדבריו.

הכל מחד קרא מפקינן לה. ודרשה ד'בימים' הוא רק גילוי מילתא, שכל מה שאינו בכלל האיסור, מכיון שאינם בימים, מותרים ממילא. בין שרצים ובין דגים, וכדברי רבינו ירוחם ושאר פוסקים שהעתיקו כל הך הלכתא לגבי דגים. ולכן החילוק הנ"ל הוא תמוה ודחוי.

ובן יעויין בספר אהל מועד (שער איסור'ה דרך א) [לא' מן הראשונים, רבי שמואל בן רבי משולם מרונדי], שכתב בזה"ל: דגים שבכלים ושבמים המכונסין, ואין מקום נפתח שם, מותרים בלא סימנין, כל שלא נודע שפירשו משם ושוחה ושוחה מהם, דסימני טהרה לא נאמרו אלא במים נובעין וכו'. הרי מדויק להדיא מתחילת דבריו, דעיקר ההיתר אכן נאמר בדגים ממש, כמו שהתחיל להעמיד הלכה זו 'דגים שבכלים' וכו', ולאו דוקא בשרצים. והוא כדברי רבינו ירוחם ושאר ראשונים שהזכרנו לעיל.

והא לך לשון הלבוש (י"ד סימן פד), לא אסרה תורה שרצי המים ודגים שאין להם סנפיר וקשקשת אלא בימים ובנחלים, והוא הדין כל מים הנובעים וכל הדומים להם שהן זוחלין ומושכין, ואפילו אינם נובעים כגון חריצים ונעיצין אסורים, אבל שרצים והגדלים במים שבכלים וכל הדומים להם, כגון אלו שבבורות שיחין ומערות שאינם נובעין והם עצורים בכלים מותרים אף על גב שאין להם סנפיר וקשקשת וכו'. עכ"ל. הרי שתחילת ההלכה מדברת על דגים שאין להם סימני טהרה, ובהם נאמר החילוק בין מים הנובעים לבין מים שאינם נובעים, שהגדלים בהם לא אסרה תורה.

וראה גם לשון הגה"ק בשו"ת דברי חיים (י"ד ח"ב סימן נד) שכתב בתוך

והדלפון והצפרדע וכיוצא בהן. עכ"ל. הרי משמע שחילק להדיא בין דג טמא לשרץ. ולפי זה אפשר שלכן הקפיד לכתוב בהיתר של הגדל בבורות שיחין ומערות, דוקא שרץ ולא דג טמא, דתרי דינא ניהו, והוא כשי' האבן עזרא דלעיל, ולא כרש"י והרמב"ן שמבואר מדבריהם כי שרץ המים ודגים חד מילתא ניהו.

אך באמור מרהיטות הסוגיא עדיין הדברים דחוקים, כי אמנם נקטו בברייתא הך דינא לגבי שוחה ושותה וכולע, והיינו בבריות קטנות. אבל לדינא מי יימר דיש נפק"מ ביניהם. וא"כ היה ראוי שהטוש"ע יפרשו להדיא דיש לחלק בין שרצים לדגים, וכל הך היתרא דגמ' לא נאמר כי אם לגבי שרצים. וכל זה קשה ומחודש.

מה גם שהכתובים שמהם דרשה הגמ' הך דינא הרי איירי ג"כ בדגים, שהרי כל המקור להא דצריך סנפיר וקשקשת הוא הכתוב הזה, ותו לא. וכפי' הרמב"ן דלעיל. ומשמע דהכל חד דינא אית להו, דאם גדלים בים ובנחלים הנובעים צריכים סנפיר וקשקשת, ואם לא לא. שהרי כל ההיתר לאכול מה שבבורות שיחין ומערות, לא בא לכאורה להתיר דבר מחודש שלא הוזכר בתורה קודם לכן, אלא אותו דבר שנאסר בימים, הותר בכלים, והיינו דגים שאין להם סימני טהרה שנאסרו בפסוק, על זה הוא דאתינן להתיר כשאין הם גדלים בימים ובנחלים כי אם בכלים ובבורות.

ובשלמא אם היה איסור מחודש של שרץ המים, יותר מאשר דגים טמאים בעלמא, היה אפשר"ל, דהמיעוט הזה של 'בימים' להוציא מים שבכלים, נאמר רק על שרץ המים ולא על דגים, אבל באמת

נולדו בכלים, דילמא אין לטהרו, משום
הך כללא דהיוצא מן הטמא טמא.

ועיין בחזון איש (י"ד סי' יד, ס"ק א-יד)
שכתב: דאין דין שרץ שבכלים

אלא בזמן שכח היולי שבמים מהווין
אותן, שכן הדין בדגים טמאים שהכניסו
לכלים והולידו שם. ועוד הוסיף לבאר,
דדג טמא ששרץ בכלים, הוולד אסור
כדין היוצא מן הטמא טמא, ולא שך
להתיר אלא במתהווין מאליהן, וגם אין
מקום בסברא לזה שבשכיל שנולדו
בכלים לא נתבטל איסורן שמצד אמן,
שהן מין אמן, ע"ש.

ויוצא מזה חידוש גדול, שכל עיקר
ההיתר בגמ' הוא רק באותם
יצורים שמאז ומעולם רגילים לחיות במים
מים מתוקים ולא פירשו, ולא במי שנולדו
במים בדרך מקרה, משרצי הארץ או שרצי
הימים שהרי אפילו אלו שנולדו משרצים
מותרים אינם בכלל ההיתר אלא דברים
שמתהווין מאליהם ועל כל זה הרי הם
בגדר יוצאים מן הטמא שיש עליהם
איסור אמם ע"כ.

אך יעויין בשו"ת שו"ת מהר"ח אור זרוע
(סימן כז) שהתיר קישות שהתליע

הדברים בזה"ל, והנה אם כי בחכמה דיבר
אך לא לדינא ח"ו, דלפי דבריו למאן
דסבירא ליה פירשה מתה מותר, מותר
לאכול דג טמא על שפת הנהר בעת
גידול הגשמים וכו', אך לענין שנקרא
עליו נהר מים נובעין לענין שרץ ודאי
מקרי ים או נהר, תדע דהא ים אינו מטהר
בווחלין לרבנן [מקואות פ"ה מ"ד] ואפילו
הכי אסור בדג טמא אפילו לא פירש
עכ"ל. ומדבריו נראה שלא הבחין כלל
בהפרש בין שרצים לדגים אלא כולם
נכללים באותו היתר כשיטפא דלישניה.

**ג. מדוע אין כאן החשש 'כל היוצא מן
הטמא טמא'**

עוד יש שעמדו על צד האיסור משום האי
דקיי"ל 'היוצא מן הטמא טמא
והיוצא מן הטהור טהור', ומקורו במס'
בכורות (ו ע"ב). ולעולם נצטרך לבדוק
היכן מקום החיות הרגילה של מין הדג
והבריה הזו, כך שאפשר שכל ההיתר דילן
הוא דוקא במינים שכל הווייתם ויצירתם
הוא בכלים ולא במים הנובעים, אבל
במיני דגים ובעלי חיים, שנולדו מאב ואם
שהם בים, והם טמאים, ורק הוולדות

ד. והאמת היא, שהראשונים כבר כתבו שישנן בריות כאלו, ואע"פ שהמדעים בזמנם כבר אמרו
שאין זה שייך העידו שישנם בריות כאלו. גם כיום טוענים המדעים שאין בעולם בריות אלא מה
שנתהווה ע"י אב ואם [או שאיברי שני המינים נמצאים ביחד בהזרה], והם יודעים להסביר כל
התהליכים, ואכ"מ. ובכן צ"ע אולי נשתנו הטבעיים או שמה שהם מחשיבים להתהוות ע"י פ"ו אינו
נחשב לפי חז"ל, ויל"ע שהרי מה שמובא בשו"ע שישנם בגבינה תולעים שמתהווים בתוכם ומותרים
באכילה כהיום התולעת היחידה שמתהווה בתוך הגבינה [ויש כמה מקומות בעולם] באיטליה
ובצרפת וזה נקרא CASU MARSU שאוכלים באמת הגבינה המתולעת עם התולעים כשעדיין
הם בחיים וקופצים הנה הנה וכלשון הרמ"א, אבל מקור אלו התולעים הם מהביציות של
זבובים MAGGOTS דהיינו שהזבובים שמים ביציות על הגבינה מבחוץ או על החלב והביציות
גדלים בתחילה להיות תולעים ולאט מתהפכים להיות זבובים והם אותם תולעים שמתהווים על
בשר מת ולכאורה אם וזה בעיה מבחינת יוצא מן הטמא היה צריך להיות הגבינה המתולעת של
היום אסור ועוד לא ראיתי מי שיפסוק כן ולכאורה זה וודאי נגד היסוד של החזו"א שלשיטתו היו
צריכים להיות אסורים.

שחז"ל התירו לשחות ולשתות בלי לעיין ולהבחין מה יש במים, הרי ישנו יותר ממיעוט מצוי של שרצים קטנים כאלו בתוך המים, ופן יבוא לבלעם.

ועוד שאם נחוש בכאן משום היוצא מן הטמא טמא, נמצא שמכיון שהצפרדעים כידוע רגילין להטיל ביציהן לתוך בורות שיחין ומערות, כאשר בזמן שהן מטילין הביצים, הרי הצפרדעים עצמן כבר שרצי הארץ האסורים לגמרי, האם נבוא לאוסרן משום היוצא מן הטמא טמא. שהרי בתחילת לידתם של הצפרדעים הם שרצים זעירים וקטנים שנושמים אך ורק מים ככל הדגים, וכל חיהם תלוי במים, ואם מוציאים אותם מן המים הם מתים מיד, ואם ננקוט לאיסורא מחמת היוצא מן הטמא טמא, נמצא שכל השותה מים מבורות שיחין ומערות ללא עיון שמא יש בהם שרצי צפרדעים, ועובר על איסורים. [וכן יש ביערות סוג צפרדע שמטיל ביציו מעל עץ גבוה שנופו מעל בורות מים, והוא מטילם באופן שברגע יציאת הצפרדעים הזעירים יפלו לתוך המים. ומ"מ לא מצינו לחז"ל שחששו למין זה לאסור המים, על אף שהולדות יצאו מצפרדע טמא, ועוד בשעה שהיה שורץ מחוץ למים, והרי חזין מכאן לכאורה דכיון דתחילת רחישתו של הוולד הוא בתוך המים, נשאר בהיתירו].

וכן ידוע מהמומחים שיש מקומות רבים בעולם, שיש שמטילין ביצים בבורות שיחין ומערות בחורף והן לא מתבקעין אז אלא הם נשארים במשך חודשי הקיץ אפילו בשעה שהן יבשות ממים, דהיינו בחדשי הקיץ, ורק בימות החורף מתמלאים שוב במים, והביצים הללו על אף שהן נשארו באדמה ללא

עכבר, מכיון שלא שרץ על הארץ, וכתב שם בתוה"ד: ואע"פ ששנינן כל היוצא מן הטמא טמא, זה הוא שאין דבר אחר גורם לו טומאתו, כגון חמור וערוד, אבל כאן ששירוצו גורם לו איסורו, אין היוצא ממנו טמא עד שישרוץ, עכ"ל. וכעין סברא זו מובא בתפארת יעקב על סוגית הגמ' חולין שם.

כלומר שיעקר הק דינא שיש דג טמא ודג טהור, היינו דוקא בנולדים בים ולא בכלים ובבור שיח ומערה, כלומר שהדג אינו טמא בעצמותו כי אם מפני תנאיו, היכן שהוא נולד. ומשו"ה הוולדות של הדג, אף אם נולדו מן דג שבים, אולם מכיון שהם בעצמם נולדו בכלים, הרי הם הופכים להיות טהורים, על אף שנולדו מדג טמא. כי כל עיקר טומאת הדג הוא רק מחמת התנאי שנולד בים ובמים הנובעים, אבל זה שבמציאות לא נולד במקום האיסור כי אם במקום ההיתר, חזר להיתרו, אף שאין לו הסימנים.

אכן יעוי"ש במהר"ח אור זרוע, שכתב בהמשך דבריו 'ואולי יש לחלק, זה ששורץ במים או ביין אין דרכו לצאת משם לעולם, מה שאין כן בעכבר כנולד, וצ"ע'. כך שהוא מסתפק בהני שרצים העתידיים בוודאי לצאת מן המקום שלהם, דשמא בריות כאלו הן בעצם מין טמא מחמת דאזלינן בתר סופם. [והיינו כגון צפרדעים שתחילת הולדתם הם כדגים זעירים שכמעט אינם נראים, ורק אחרי עשר שבועות הופכים להיות בעלי חיים מעל הארץ וכבר אינם יכולים לחיות בתוך המים]. ובאמת, אם נבוא להחמיר מחמת ספק זה, הלא נמצאים הני צפרדעים בהרבה מקומות בעולם, ובכל הבורות שיחין ומערות יש מהם הרכה, ואיך יתכן

הוא מכיון לאכול הבריות עצמן, רק בהדי המים. וכדברי הש"ך שם 'דאין כוונתו אלא לשנות המים, וגם אינם בעין'.

כמו"כ עצם הסברא הזו לומר דכל ההיתר הוא בשרצים או דגים קטנים, ולא באלו הגדולים והניכרים, אם כנים הדברים האלו נמצא בלכול גדול בכל ההיתר שנזכר בגמ', כי יש הרבה בריות שבתחילת הווייתם ולידתם הם זעירים וכמעט בלתי ניכרים, כגון צפרדעים, וכן בריית השרימפס, ובמשך הזמן הם גדלים ונעשים כשרץ, והרבה מהם ממשיכים לגדול עד שהם ברייה עם צורה אחרת לגמרי מהצורה בו התחילו. ואם נסביר דברי המאירי כסברת החזו"א הנ"ל, נמצא דנפל בירא בכל ההיתר של שרצי המים, או שנאמר דבר כזה, שאותו מין ואותו בעל חי, בגיל צעיר הוא מותר לאכילה ובגיל מבוגר חוזר לאיסורו, מבלי שהיה שום הבדל במצבו ובהווייתו, אלא האיסור נולד מעצמו, והוא דבר זר ותמוה לומר כן.

ה. פרטי דינים באיסור 'כל תשקצו' והנה לגבי עצם הנדון אם יש איסור כל תשקצו באכילת השרצים הללו, הנה כבר פתח הדברים בספר החינוך (מצוה קסג) וכותב דבריו להדיא בענין היתר בריות הללו, וז"ל שם: וכן התירו ז"ל במים שבכלים שהתליעו, או אפילו בבורות שיחין ומערות, כלומר כל מים מכונסין, ואמרו שאדם שוחה ושותה מהן כל זמן שלא פירשו התולעים למקום אחר. ואפילו פירשו לדפני הכלי או הבור, מכיון שחזרו לתוכו שותה ואינו נמנע, דבמקום רביתיהו הוא. ומן הדומה שאפילו משום אל תשקצו אין בהם, וזהו אמרם 'שותה ואינו נמנע', ונראה שהטעם

מים, אינן נפסדות מחמת היובש. ומעתה נצטרך לדון אם מותר לשתות המים שבבורות הללו ולמיחש להו או שאסור. [אכן דין זה תלוי בנדון אם הביצים נחשבים באותה שעה לפרושים מן המים, דא"כ יש לאסור וולדותיהן. אך יעויין להלן מה שהבאנו בהערות (אות ז) משיטות קמאי במס' חולין, שאין כלל דין 'פרישה' על ביצים, מכיון שעדיין אינן ראויין לרחוש, וצ"ע].

גם יש להביא ראיה לנגד דברי החזו"א שסובר שאין ההיתר אלא במתהווים מכוח היולי. מכל אלו שהבאנו לעיל שמתירים גם דגים וגם שרצים ואין הבדל בין סוגי הדג והרי בדגים אין המתהווים מכוח היולי כלל ועיקר ובכן אין מקום לדבריו הקדושים בעניין זה כלל שהרי כולם אינם מתהווים מכוח היולי אלא מפור"ר ופשוט.

ד. אם יש בהם איסור כל תשקצו

אכן כבר מצינו למאירי (חולין סו ע"ב) שכתב לדין הגמ' בכהאי לישנא: 'תולעים הנמצאים במים ושרצים הדקים הדומים לדגים ואין להם סנפיר וקשקשת' וכו' מותרים אם הם במים שבתוך הכלים. עיי"ש. אשר מדויק לכאורה מדבריו דכל ההיתר הוא דוקא בבריות זעירים, שהם דומים לדגים, ולא על דגים ממש.

אך היותר נראה דגם לפי דעה זו, אפשר שבא להציל מאיסור 'כל תשקצו', כמו שכבר רמז בזה הש"ך (יו"ד סי' פד ס"ק א) בקיצור, דגם אם מותר לאכול בריות כאלו שאין להן סנפיר וקשקשת, עדיין יש בהן איסורא דכל תשקצו, ולכן בכדי להינצל מאיסור זה הוגבל ההיתר דוקא כשהוא שותה אותן בתוך המים, ואז אין

כמבואר שם. הרי מוכח להדיא דלא נקטו כלל שיש כאן צד איסור לדינא. וכיון שמפורש בכתוב שמותר, שרינן בכל ענין גם מבלי שאוכלם ביחד כמו שהצריך בספר החינוך.

ו. איסור אכילת השרצים אחר שפירשו מהכלים והחבורות

זה לשון הספר אהל מועד (שער איסור דרך א), דגים שבכלים ושבמים המכונסין, ואין מקום נפתח שם, מותרים בלא סימנין. כל שלא נודע שפירשו משם ושוחה ושוחה מהם, דסימני טהרה לא נאמרו אלא במים נובעין. ואם פירשו על שפת הכלים או על שפת הבור, אף על פי שחזרו למקום גידולן אסורין משום שרץ השורץ על הארץ, הואיל ואין להם סימנין, והדפנות שבפנים קרויות מקום גידולן ואסור לשפות השכר בקשין בלילה, מפני שדרך שתולעים מתגדלים לתוכו ושמא יפריש א' מהן לקשין ויחזור ויפול לכלי ואמרינן 'ואת נבלתם תשקצו' לרבות יבחושין שסננן. עכ"ל.

ומבואר מדבריו שיש סייג בהיתר זה, דהיינו דוקא כל זמן שלא פירשו, אבל אם פירשו על שפת הבור הרי הם אסורים מפני שאין להם סימנים. וכן יש לדייק מדבריו באם יש להם סימני טהרה לדגים, אע"פ שפירשו ורחשו על הארץ הרי הם מותרים.

ומצאנו לו חבר בפסקי הרא"ה וז"ל כל שאין בו סימנים הללו אסור, בד"א במים נובעים אבל במים שאינם נובעים בין בכלי בין על גבי קרקע, עד

מפני שמצאו להם היתר מפורש מן הכתוב וכו'. עיי"ש.

הרי שהתיר לכתחילה שלא כדברי הש"ך דלעיל, שהגביל את ההיתר רק בכה"ג ששוחה אותם ביחד עם המים, דאז אין בהם דין של כל תשקצו.

ולגופו של הדין, יעו"ע בפרמ"ג (יו"ד סי' פד, משב"ז ס"ק ב' וכו'), שבבריות חיים ישנו תמיד האיסור של כל תשקצו, משא"כ אם מתה תלוי בהרגש כל אדם בפני עצמו, אם מרגיש שהוא נגעל מזה, עיי"ש. ולפי"ז נמצא דבר פלא, שהאיסור תלוי בכל אדם ואדם, ויהיה מקום לעיין האם מי שאינו נגעל יהיה מותר לאכול ליד אדם שנגעל ממנו, דאולי כלפי אחרים עובר באיסור כל תשקצו, כעין מי שמוציא רוקו בפני אחרים, שהאיסור הוא בפני אחרים. גם יל"ע לעניין מי שרוצה להאכיל לרבים כמו בחתונה ואחד המנות יהיו דבר שיש שזה מגעיל להם האם נאמר שהוא עובר משום לפני עיבר שאולי יבוא מי שהדבר מגעיל לטעום מפני סיבות שונות אע"פ שה מגעיל לו ויל"ע.

וי"ש להוסיף לבאר שאף שמדברי החינוך חזינו שהתירו רק כשהבריות נמצאות בתוך המים, אולם מלשון השו"ע (יו"ד סי' פד סט"ז) לגבי דין תולעים הנמצאים בבהמה, ותולעים המתהווים לאחר שחיטה, ותולעים שבגבינה שדנו שם המחבר והרמ"א מתי אסור ומתי מותר. ולא דנו שם כלל לאוסרו משום איסור 'כל תשקצו' אע"פ שאוכל אותם בנפרד, היינו שפירש מן הבשר ונשאר בצלחת

ה. רק שיש לדייק מדברי החינוך, שהוא סובר שרק שרצים מותרים אבל דגים אסורים, וזה כדברי הרמב"ם, שהרי באיסור דגים הוא הביא שזה אסור בכל מקום ובכל זמן מה שאין כן בשרצים הביא אופו ההיתר, וצ"ע.

לא במים סגורים ולא במים נובעין שיהיה אסור הרי מה שנמצא במים סגורים אינו מותר מפני שיש לו מתיר אלא מפני שאין דבר האוסרו דהיינו הצורך בסימנים ומנין לנו לרבות בצריכות של הסימנים גם דג הנמצא באויר וצ"ע.

ובכלל יש לחקור מאימתי נחשב בגדר 'פרישה' כדי לאוסרו לדיעה הזו, דיש טוענים שגם כשהוא עוסק באכילתו, ומניח הבריה בפה, זה בעצמו נחשב לפרישה. אך זה מופרך ממה שמצינו בכל מיני שרצים המותרים לאכילה, כגון שרצי גבינה שהותרו אפילו בחיים, אבל דוקא בשלא פירשו¹²³⁴⁵⁶⁷. ומעתה אטו נימא דאם פירשו לתוך הפה נקרא 'פרישה', והא ליתא.

ו. מחלוקת הראשונים מה נחשב 'פרישה' והנה יש לדון כאן מדין פרישה אחר שמת, שנחלקו הראשונים אם זה נכלל בספיקת הגמ' (חולין סו ע"ב) 'פרישה ומתה מהו', דאלו שגורסין 'ומתה' נקטו שאם פירשה כשהיא כבר מתה אזי מותר בוודאי, אולם לאלו שגורסים 'מתה', הרי זה גופא נכלל באיבעיית הגמ' האם בתולעת שפירשה מתה יש היתר לאוכלה או לא, וא"כ כיון דסליק בתיקו יש להחמיר.

רש"י נקט לקולא, דדוקא אם פירשה בחייה ולא רחשה על הארץ ומתה מיד, הוא דמספקא לן, אבל אם מתה מעיקרא שוב מותר מעיקר הדין. כמו שפירש שם בד"ה פירשה ומתה, דמתה לאחר תלישתה, אבל פירשה מתוך הפרי לארץ ולא ריחשה, שמתה מיד בנפילתה,

שלא פירש מן המים מותר ושוחה ושותה ואינו נמנע, פירש מן המים אסור, אלא א"כ בסימנים האמורין, עכ"ל.

ובענין זה יש לדון במה שהעלינו בריש דברינו, האם מדובר כאן בדג שיכול לחיות בצאתו מן המים כרגיל, דלכאורה אם כל עיקר חיותו הוא במים דוקא, לא נקרא כלל בגדר 'פירש', ונשאר בהתייר, ואם הוא יכול לחיות מחוץ למים הרי זה בכלל 'ביניתא דבי כרבא' שצריך להיות אסור כדברי ר"ת במכות. ומאי שנא אם יש לו או אין לו סימני טהרה, הרי מיירי בדגים שאין להם סימנים ומ"מ הם מותרים בכל ענין.

וע"כ צ"ל שנקטו לפרש כדברי רש"י במכות שם, דאיסור ביניתא דבי כרבא אינו דג, כי אם רמש אשר חי בכרוב. אך עדיין צ"ע מסברא כמו שתמהנו בריש דברינו, דאם כדבריהם חייבים אנו לומר כן גם לאידך גיסא, שכל דג טהור שיש לו סימני טהרה, מ"מ אם פירש מן המים, בין אם חזר ובין אם לא חזר למים, כבר יש עליו דין 'שרץ הארץ'. אלא אם נאמר שלמדו הדין של בריות הים שהם בתוך בורות שיחין ומערות סגורים הרי הם בדין שאינם צרכים סימנים משא"כ ברגע שהדג אינו בדבר ובמצב סגור הרי הוא בכלל אלו שהם בימים ונחלים ולכן הרי הם צריכים סמנים בכדי להיות טהורים אבל אין האיסור משום שרץ הארץ אלא האיסור הוא של דג שהוא במים שנובעים שאין לו סימנים רק שצ"ע שהרי המעיין בדברי הגמרא רואה שהדין של סימנים אינם אך ורק במים נובעין ומנין לרבות גם דבר שאינו

ו. עיין רמ"א יו"ד סי' פד סעיף טז, ועוד בענין זה בפרמ"ג שם (שפ"ד ס"ק מז).

דהנה יש ממין זה כמה וכמה סוגים, יש כאלה שמקורם בים, יש שמקורם ממים מלוחים ויש שמקורם ממים מתוקים.

¹²³⁴⁵⁶⁷

והיה נראה שיש להדר אחר הנלקח ממים מתוקים, שהרי כל המים המלוחים שבעולם המה ימים ולא נהרות כלל, וא"כ השרצים הללו שחייהם תלויים במים מלוחים הם יוצאי חלציהם של שרצים אסורים. והילכך מאחר שהמים המתוקים חלקם הם מים נובעים וחלקם מים שאינם נובעים, הרי עדיף שיצטרף ספק זה מאין הגיעו, וכבר לא נצטרך לחוש ליוצא מן הטמא אף להני שיטות שהחמירו בזה. ולכן לכאורה יש להדר אחר החיים במים המתוקים. עוד ראוי להדר לצוד אותם בבור שיח ומערה, ומשם להביאם בכלי ולהעתיקם למקום גידולם. שכן אם צד אותם מן הנהרות, הרי יש שרצו לדון בכה"ג שהם טמאים, מדין היוצא מן הטמא, ועל אף שנקטנו לעיל דבכל ענין הם טהורים, אבל עדיין ודאי ראוי להדר ליקח אותם לכתחילה מן הבורות ולא מן המים הנובעים.

בנוסף לכך יש להקפיד שבהעברת הכלי מן הבור למקום הגידול החדש, לא תהא שום פרישה מחוץ למים, שאז פקע ההיתר לגמרי. אך גם בענין זה היה מקום לדון לפי מה שכתב הרמ"א (י"ד סי' פד ס"א) דאף שמותר לשחות ולשתות מן המים, אבל אסור לשאוב בכלי ולשתות מהם. ומקור האיסור מן הרא"ש בחולין. והטעם בזה כמו שביארו המפרשים (ש"ך וט"ז שם) משום דחיישינן שמא פריש בדופני הכלי תוך כדי השאיבה, ואח"כ

שריא לדברי הכל. אולם הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ב הט"ז) הביא אופן זה שפירשו אחר שמתו, דאסור מספק ואין לוקין עליו.

ורוב הראשונים העתיקו המחלוקת הנ"ל באופן שסתמו להיתר, אבל הביאו שיש אוסרים. וכבר נחלקו קדמאי איך היא דעת הרא"ש בענין הזה, שהטור והשלטי גבורים נקטו דהרא"ש ס"ל כרש"י, ויש חולקין. כמו"כ יש בזה מבוכה מה דעת המחבר בשו"ע (י"ד סי' פד ס"ד), שהש"ך והפמ"ג נקטו שהוא מיקל בזה, עי"ש. ומחלוקת זו למעשה מפורשת בהרכה חיבורי האחרונים, שיש אוסרים ויש מתירים!

¹²³⁴⁵⁶⁷

וא"כ בנוגע למעשה, יש לנו יותר מס"ס להתיר שהרי לדידן כבר נתבאר לעיל אשר מגמ' מכות מוכח לכאורה דבבריה שאינה יכולה לחיות על הקרקע, ליכא לאיסתפוקי כלל ולאוסרה משום ש'פירשה', כי אין שם מקומה וזה לא פירשה כלל ואי אפשר שיחול עליהם שם שרץ הארץ, ואפילו אם נאמר שזה אכן בגדר פירשה הרי לשיטת רש"י ודעימיה מותר כשפירשה מתה, וכן לשיטת האוסרים נשאר בספיקא, ואף שלכאורה לשיטתם הרי היא ספיקא דאורייתא ולחומרא, אך יש לנו לצרף גם שיטת הפלתי שסובר דכל האיבעיא היא ספיקא דרבנן עי"ש. ובנוסף לכך עוד נבאר שיש לנו עוד דברים לצרף לעשות מזה עוד צדדים להקל אפילו לשיטתם.

ח. סוגי השרימפס שאפשר להכשירם ועתה נבוא לדון באיזה אופן ואיזה סוג 'שרימפס' יש להתיר למעשה.

ז. עי' דרכי תשובה וערוך השולחן וראה בזה אריכות נפלאה בשו"ת ישמח לבב (י"ד סימן יד).

פירשו בכל זאת^פ. [אלא שיש לברר האם יש שיעור לכלים, דאפשר שכלי שהוא יותר מארבעים סאה כבר אין עליו שם כלי, כדקיי"ל שכבר אינם מקבלין טומאה בשיעור זה, ופקע מינייהו שם 'כלי', עיין רמב"ם הל' טומאת מת (פ"ו ה"ב)].

עוד יש מקום להתיר, כאשר מפרישין אותן הבריות מתות מן המים רק בחלקן ולא כולן. וכך יש כאן תרי ספיקי בגמ', דגם בדין פירשה מתה יש סוברים שהוא ודאי מותר, אך יש סוברים שעל זה נסתפקו בגמ' וצריך להחמיר, מאידך ישנו ספק נוסף בגמ' שם 'פירשה מקצתה מהו', ונשאר ג"כ בספק. ולפי"ז אם ימית השרצים בתוך המים כשבנוסף לכך גם מפריד בין החלקים הראויים לאכילה לחלקים האחרים, כך שמוציא מן המים רק 'מיעוט' מכל שרץ, הרי הצטרפו כאן ג' ספיקות יחד: א' שפירשה ומתה ונשארו בתיקו, ב' שפירשה מלכתחילה מתה דלדעת רש"י מותר לכתחילה, ג' שפירשה מקצתה ונשארו בתיקו. [וכן יש להוסיף ספק רביעי, דאפשר שחצי שרץ כזה שאינו יכול לרחוש מי יימר דחייל עליה איסור שרץ, שהלא היא חצי ברייה, ולא חל עליה שם השרץ, וצ"ע].

חוזרים אל הכלי, וע"כ נאסר בכה"ג. ולפי"ז לכאורה בכל שאיבה מן הבורות הרי יש לאסור כדברי הרמ"א.

אמנם לכאורה יש לדחות בפשיטות, דאימתי אסרינן לה, דוקא כשהוא באופן של מילתא דלא רמיא עליה איניש לאו אדעתיה, דהיינו כאשר האדם שואב מים לשתייה, ואינו מתכוין כלל על השרצים, ואדרבה אפשר שאינו חפץ בהם, ובזה שפיר חיישינן שמא הסיח דעתו ותוך כדי השאיבה פירשו מקצתם לחוץ וחזרו לדופני הכלי. אבל כשהאדם מכוין דעתו לתפוס שרצים הללו באופן שיחול עליהם ההיתר שהם שרצי המים דייקא, שפיר יכול להקפיד על כך, ושרי".
מה גם שכבר כתב רבינו ירוחם, דאם יודע בבירור שלא פירשו, אין בזה בית מיחוש כלל.

ועוד זאת, הלא אפשר מלכתחילה להניח כלים רחבים בקרקע הבור, והם מכוסים בכיסוי כזה שהשרצים יכולים להיכנס לשם, ולהטיל ביציהם בפנים, ואינם יכולים לצאת. ואח"כ יוציא הכלים הללו עם הביצים שבתוכם. ובזה סילקנו עצמינו מן החשש הזה של 'פירשה' כי הביצים אינם חיים כדי שנחשוש שמא

ה. ושור' בספר 'שיטות קמאי' על מסכת חולין, דעת אחד מן הראשונים דדין 'פירש' שייך רק בבעל חי, אבל דבר שעדיין אינו בר חיות אין כאן חשש פירשה במצב ההוא. ולפי"ז פשוט שאין לביצים דין 'פירש', וממילא אזורו לזה כמה חששות.

פ. ואע"פ שברמ"א סימן פ"ד ס"ק הביא בשם הרשב"א שהנקודות השחורות הרי הם אסורים וז"ל ופעמים נמצא בפרי כמין נקודה שחורה, והוא מקום שמתחיל התולעת להתרקם, וצריך ליטלו משם בעומק, דאסור כמו התולעת עצמו. (תשובת הרשב"א סימן ע"ה) ונראה מדבריו שזה מפני שיש שם ביציות שהתחילו ליגדל וכמו שביאר הגר"א כמו כשהתחיל ביצה להתרקם דשדא בכוליה אבל המעיין שם ברשב"א רואה שהסבה הוא מפני שיש שם באמת תולעת גמור רק קטן מאוד אבל הוא יכול בעצם כבר לזחול ואפילו לשיטתם של השואלים הסביר כן הרשב"א ודברי הרמ"א עדיין צ"ע שהרי זה סותר דברי המחבר לעיל שאפילו ללא זחילה הרי התולעת אסור ולעיל איתא להדיא הפוך עיין שם בש"ך או"ק כ'.

הפוסט

גם צריך להקפיד שאכן לא יהיו בכלים או בבורות 'מים הנובעים' שזהו הדבר האוסר, כמבואר בגמ' חולין ובפוסקים. אלא שנצטרך להחמיר בזה על מים עומדים כמו במקוה, שלא יהיו המים זוחלין כלל, וזה דבר שאי אפשר במקומות הגידול של הבריות הללו, שיש להם בדרך כלל ברזא למעלה ולמטה, להחליף המים, וכן פתחים לכניסה ויציאה, ולהכניס להם מאכלים ולבדוק אותם. אך נראה פשוט שא"א לדון כאן בכל אותם הגדרים שנאמרו בהלכות מקוואות, אשר כל עירוי נחשב לזחילה הפוסלת את המקוה. ואיה"נ שיש מן הראשונים שהזכירו דמים נובעים הכוונה למים זוחלים, ולא כשהמים זורמים ממש, אך בוודאי אין הכוונה באותה מדרגת חומרא של מקוואות, שהרי בכלים איתא להדיא שמותר להעביר המים ולשופכם עם הבריות מכלי לכלי, והרי זה זחילה ממש, ואפילו לגבי בורות שיחין ומערות כמעט אי אפשר לומר כן, דא"כ נמצא שכל בורות שו"מ שיש בהם ירידת גשמים, ויוצאים מהם שבילין וחריצין,

יהיו שוב אסורים. גם הרי ידוע דעת הדברי חיים שפוסל אפילו בשעת שיורד גשם, כי זחילה בכניסה ג"כ נחשבת ל'זוחלין', וא"כ נפל כל ההיתר של הגמ' של מים שבכלים ושבבורות שיחין ומערות. אלא ודאי דלא גדרי זוחלין שבמקוואות פוסלין את המים בכאן, אלא כל עוד שהמים נמצאים בכלים עצמם מותרים מכל מקום, ומסתבר דה"ה בבורות שיחין ומערות. [ובכל זאת אפשר לחקור הדרכים כיצד לבנות מקומות גידול שאף לא יהא בהם חשש זחילה כלל וכלל].

והנה כל הנ"ל הוא להידורא בלבד, כי הרי למעשה יש לנו דעת גאוני קדמאי, מהר"ח אור זרוע והתפארת יעקב שהבאנו למעלה (לעיל אות ג), דלא איכפת לן כלל היכן היו האב והאם של הוולדות, ולכן באלו השרימפס שגולדו בכל מקום, אפילו בימים ובנחלים כשהם אסורים, מ"מ אם נביא אותם לידי כך שביצייתם יפלו בתוך כלים ובורות שלנו, ונקפיד שלא יפרשו מחיים, הרי הם מותרים בשופי.

מסקנת הדברים

אחרי כל הדברים הנ"ל נבוא לסדר אופן גידול שרימפס ושאר דגי ושרצי המים, באופן שיהיו ראויים לאכילה בכשרות ללא שום חשש.

א. התחלת הגידול: יש בזה כמה אפשרויות כיצד להתחיל גידול משומר של בעלי החיים. או ברכישת 'ביצי שרימפס', אשר מהם יוכל לגדל מלכתחילה בכלים את הוולדות

י. כמובא לעיל מלשון הלבוש. וכבר נזכר בר"ן (חולין ח: מדפי הרי"ף), שהביא בזה"ל: ואיכא מאן דאמר דדוקא בבורות ודכוותיהו שאינן זוחלין הוא דשרינן כל שלא פירשו, אבל כל שהן זוחלין אע"פ שאינן מים נובעין אע"פ שלא פירשו אסירי, דלא איתרבו להיתרא אלא מים עצורין. יא. מכל סוג, וכפי שיוסבר בהמשך בענף הבא.

הנולדים מהם, ובכך יוסר החשש של 'היוצא מן הטמא טמא', כיון שאינו צריך כלל לצוד שרצים טמאים מעיקרא". אפשרות נוספת היא, להניח כלי בתוך הבורות שיחין ומערות בקרקע שלהם, באופן שהשרצים ישילו ביציהם מיד לתוך הכלים, ואח"כ יוצא הכלי עם הביצים, וגם בזה נסתלק החשש של 'היוצא מן הטמא טמא'. והאפשרות השלישית היא, לתפוס שרצים בכלים חיים בבורת שיחין ומערות, מתוך שמירה מוקפדת שלא יצאו השרצים מתוך למים כלל, ואז הם נשארים בכשרותם אפילו אחרי שהוציאו הכלי מהבור שיח ומערה".

יב. לביאור הענין יש להקדים הקדמה קצרה: הנה רוב השרצים הקטנים הנמצאים במים בכל העולם בבורות שיחים ומערות, שאינם נראים ויכולים להיות נבלעים בלי הבחנה בשתיית המים, הם דגים זעירים שהם בעצם תולדות הצפרדעים בתחילת בריאתם, שאין להם ראות והם נושמים אך ורק מים, ונקראים בעברית 'ראשן' ובאנגלית 'Tadpole', בתחילת יצירתם אין להם סימנים כמוכן, ואח"כ כעבור לערך עשרה שבועות הם יוצאים מן המים ונושמים אך ורק אויר, ובין תחילת בריאתן עד הגיל הזה, המה עוברים שינויים מהותיים לגמרי, כך למשל בהתחלה אין להם רגלים כלל ויש להם זנב, ולאט לאט גדלים הרגלים האחורניות ואח"כ הראשונות, ולאט לאט הזנב נעלם מהם. והשאלה היא האם לא חשו חז"ל שיבלעו אותם, והלא המה נמצאים בכל מקום ובכל זמן, ואף יוצאים מן הטמא. וכבר הבאנו לעיל גם מסוג הצפרדע שעיקר חייו על העצים והוא משריץ ביציו על העלים שמעל המים, והביצה יורדת מיד לתוך המים, וכי אין עליהם איסור של 'שרץ השורץ על הארץ'. וכן כבר הבאנו לעיל מה שמצוי במדבריות שבעולם כמו בארזה"ב באריזונה, שישנם מקומות שבקיץ אין גשמים והמקום יבש לגמרי בלי טיפת מים, אבל בחורף יורד גשם ישנם שלוליות גדולות שמתמלאות מדי שנה בשנה. הפלא הוא שבכל חורף ישנם בשלוליות האלו יצורים שחיים אך ורק במים, והם השרימפס וההבר, והיום אנחנו יודים שהשרימפס הראשון מטיל ביציו, והן נופלות לארץ, ונשארים שמה יבשים, וכשמתמלאים המקומות שוב במים הם נשרצים. ויש לעיין בזה האם בזמן שאין במקום מים כלל, האם נחשב כפירשו או ללא פירשו, או אפשר שמכיון שהם במקומם הראשון שע"ג הקרקע, היינו רביתיהו לגבי המים שיבואו לשנה הבאה. כמו"כ יתכן שהביצים נעו ונדו ממקום למקום. או שהגשמים בתחילת דרכם כשהשלוליות קטנות הרי המים זוחלים ומעבירים הביצים ממקום למקום, וכי הם נקראים בגור 'פירשו'.

ומפני כן, ועוד שאלות שהצגנו לעיל, מבואר שעל ביצים אין כלל דין של 'פירשו', וגם אין בהן הכלל של 'היוצא מן הטמא טמא', וכמו שביאר מהר"ח או"ז ועוד. וא"כ אפשר לקנות ביצים לכתחילה ולהניחם בכלים במים, מתוקים או מלוחים, ולגדל מהן שרצים שבשעת לידתם מותרים אם לא פירשו, כמבואר בהמשך.

יג. ועל דבר שאינו חי אין לומר שיש לחשוש שמא יפרשו, כי הכל התחיל בתוך הכלי, כבר משעת הבקיעה.

יד. ואמנם עיקר הדבר שני לכאורה במחלוקת, שהרי יש ראשונים הסוברים כי השרצים שעברו מהבור לכלי הם בגדר 'פירשו', ומיד נאסרים, ואע"פ שלהלכה אין חוששים לכך, הרי לפי הרמ"א אסור לשאוב בכלי מפני שיש לחשוש שמא פירשו מעל דופני הכלי. ויש לדון האם בדיעבד נאסרו המים. וכן נחלקו אם אפשר לסמוך על האומר שבוודאי לא פירש. אכן כבר נתבאר לעיל די"ל דבמקום שהוא מקפיד שאכן לא יפרוש, וזה כל מטרת השאיבה שלו, לא שהוא שואב המים ונשארו גם התולעים שע"ז מדבר הרמ"א, אלא ששואב לכתחילה את השרצים, שפיר אפשר לשמור שלא יפרוש, ויהיה מותר לכתחילה.

ב. מים שאינם נובעים: הבריצים או השרצים יוצאו וולדותיהן או ישילו ביציהם בכלים או בבורות שאינם נובעים, דהיינו שהמים אינם 'עוברים' דרכם הלאה, כלומר שאינם מחוברים למקור המביא להם מים ישיר ואין להם יציאה תמידית של המים¹²⁶.

ג. לגבי הפילטרים השומרים על נקיון המים: בבורות יש להשתמש לכתחילה בפילטרים כשרים שהונהגו בשנים האחרונות במקוואות, דהיינו שהם קבועים בתוך המים שכבור ע"י נקבים גדולים כשפופרת הנוד¹²⁷, ואינם קבועים במקום נפרד לעצמו. אולם בכלים אפשר להשתמש בפילטרים רגילים השואבים את המים מתוך הכלי.

ד. בענין צינורות המים: בכלים רשאי שיהיה בבת אחת צינור המוציא מים וצינור המכניס מים, וכך מתחלפים המים כפי הרצון. אולם בבורות לכתחילה לא יהיו נעשים שתי הפעולות הללו בבת אחת, אלא המים יכנסו דרך צינור עליון¹²⁸ וייצאו בשאיבה בזמן אחר¹²⁹, ובדיעבד כשר בכל ענין.

ה. לכתחילה כדאי להשתמש בכלים שאינם מחוברים לקרקע ואינם עשויים לכתחילה להיות מחוברים, וגם אינם גדולים יותר מארבעים סאה, אבל זה הידור בעלמא.

ו. יש לקבוע רשת בגבול של המים, כדי לוודא שהשרצים לא יצאו מן המים כלל, ועדיף שיהיה מחושמל, באופן שידעו אם דבר נגע בו.

ז. חייבים להמית השרצים לפני שיוצאים ופורשים מן המים¹³⁰, האופן הראוי ביותר הוא להמיתם במכת חשמל, באופן שבוודאי הומת.

מז. כפי שמשמע מלשונות הראשונים – 'כבור סיד שאינו מאבד טפה', 'מחזיק מים כמו בכלי' וכו', גם חייבים שיהיו לא נראים כמו שהם נמשכים, כדי שלא יהא בזה חשש זחילה דהוי כגדר נביעה. אולם משמע שעיקר היסוד שיש דבר שמחזיק את המים.

ואפשר גם לדון אם מותר להניח שרצים לתוך כלים שיש להם חורים קטנים ולשימם לתוך הים ולגדל בהם השרצים, באופן שלא יוכלו לפרש מן הכלים כלל וכלל, עד שימיתו אותן עדיין בתוך הכלי. וזו כאמת הדרך שבה מגדלים צדפנים (Clams) בים בשקים גדולים שמשליכים לתוך הים, ואח"כ מוציאים אותם מהכלים כמה פעמים באמצע המהלך, מבלי לחשוש שלא יפרשו מהכלים, ובידינו הדבר לעשות כן. ואם הדברים נכונים גם להרבה סוגי דגי הים אפשר לגדלם ולהמציאם באופן שיהיו מותרים באכילה.

מז. שהרי הגשמים שנופלים לתוך הבורות שיחזק ומעורות אינם גורמים לשרצים שבהם שיאסרו, שאל"כ היה אסור לשחות ולשתות כלל מים מפני חשש התולעים, וכמובן.

יז. בשאיבה היינו אפילו ע"י 'משאבה' – פומפה, הגורמת שהמים יצאו ע"י כח משיכה חשמלי, אבל לא כשאיבה ע"י צינור בכח משיכה טבעי, שאז יהיו כל המים שכבור נחשבים לזוחלין, אבל בשאיבה חשמלית הרי זה דומה למי שמוציא מים מחבור בכלי, והרי דבר זה ודאי אינו גורם להבור להיחשב לזוחלין וייאסרו השרצים. שאם לא כן היו הפוסקים אומרים שזו הכוונה בשוחה ושוחה, שאם שואבים בכלי הרי השרצים ממילא נאסרים, ופשוט.

יח. כדי להינצל מן החשש של 'פירשה ומתה', אשר אם רחשו התולעים אחרי שפירש ודאי לא מועיל. ורק בפירשה אחר שמתה נחלקו בזה רבוותא כפי שהבאנו בפנים.

ח. אם המים יצאו מהכלי, ומוצאים את כולם מתים באותו כלי, הרי הם מותרים, אך צריך לבדוק היטב שלא נשבר הכלי ויצאו השרצים. ואם מקום גידולם בבורות, יש לחקור אך יצאו המים, כי יתכן שבשעת זחילתם חזרו להיות 'מים הנובעים' ונאסרו. וצ"ע.

ז. ולעיל הבאנו דאפשר להוציא רק פחות מחצי השרץ, וכאן יצטרפו עוד כמה וכמה טעמים להקל, כמו שכתבנו לעיל (אות ח).

5/12/2017

הקב"ה מעיד על הצדיקים שקרבו את הגאולה

עתידי הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכל אחד ואחד מראה באצבעו, שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושענו זה ה' קויני לו נגילה ונשמחה בישועתו, והדקדוקים מבוארים. אך אפשר לומר על פי דאיתא עתידין צדיקים שיקראו בשמו של הקב"ה בשם א"ל, וגם ביעקב מצינו שהקב"ה קראו לו א"ל, וכן הדיינים נקראו אלהים, אבל שם הוי"ה ברוך הוא מיוחד לשם לבדו. והנה בזמן הגאולה שאנחנו מחכים, יתפאר הקב"ה בבניו שהם היו מקרבים הגאולה בזכותם, כדרך האב המשעשע בבניו, והצדיקים יתלו באפס זכותם, רק בהקב"ה לרחמיו וחסדיו, וזה כל אחד ואחד, היינו הקב"ה מראה באצבעו על הצדיקים, והצדיקים מראים על הקב"ה, שנאמר ואמר וגו' הנה אלקינו זה, היינו הקב"ה יאמר על הצדיקים זה קיונו לו וישיעינו, וכדרך שנאמר שובו אלי, והצדיקים אומרים זה ה' קוינו לו, על דרך השבינו ה' אליך ונשובה וכו', נגילה ונשמחה בישועתו דייקא.

(שובע שמחות - סוף הספד ד')